

620

Na osnovu člana 17. Zakona o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07, 94/07 i 24/08), na prijedlog Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 89. sjednici održanoj 4. aprila 2014. godine, donijelo je

**ODLUKU
O USVAJANJU PRINCIPA I STANDARDA U OBLASTI
OBRAZOVANJA ODRASLIH U BOSNI I
HERCEGOVINI**

Član 1.

(Predmet Odluke)

- (1) Ovom odlukom usvajaju se Principi i standardi u oblasti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: Principi i standardi obrazovanja odraslih).
- (2) Principi i standardi obrazovanja odraslih su sastavni dio ove odluke.

Član 2.

(Sadržaj i primjena Odluke)

- (1) Principi i standardi obrazovanja odraslih usvojeni ovom odlukom predstavljaju pravnu osnovu za djelovanje obrazovnih i drugih vlasti - odgovornih organa, institucija, organizacija i pojedinaca na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, kao okvir u kome iniciraju, provode i koordiniraju svoje aktivnosti u oblasti obrazovanja odraslih, u skladu sa utvrđenim nadležnostima.
- (2) Principima i standardima obrazovanja odraslih se utvrđuju zajednički principi i standardi na kojima se temelje, razvijaju, implementiraju i koordiniraju politike i zakonodavstvo u vezi s obrazovanjem odraslih u cijeloj Bosni i Hercegovini, prati, procjenjuje i razmatra stanje u ovoj oblasti, te dogovaraju, predlažu i poduzimaju mjere za njegovo unapređenje.
- (3) Osnovni principi i standardi definirani Principima i standardima obrazovanja odraslih slijede međunarodne i evropske principe i standarde u području obrazovanja odraslih, i uvažavaju specifičnosti ekonomskog, socijalnog i kulturološkog konteksta u Bosni i Hercegovini.

**PRINCIPI I STANDARDI U OBLASTI OBRAZOVANJA
ODRASLIH U BOSNI I HERCEGOVINI**

Januar 2014. godine

1. UVOD

Napori učinjeni tokom posljednjih godina u zaustavljanju porasta nezaposlenosti u Evropi i svijetu nisu dali očekivane rezultate. Dugotrajna nezaposlenost nastavlja rasti, a raširenost socijalne isključenosti i siromaštva postala je glavni problem skoro svih društava. Trenutno se milioni ljudi suočavaju s problemom nezaposlenosti ili sa opasnošću od gubitka posla, te s tim u vezi i s potrebom unaprjeđenja postojećih i sticanja novih znanja, vještina i sposobnosti koje će im osigurati veće šanse za zapošljivost, kao i kontinuiranu prilagodljivost zahtjevima tržišta rada. U Uvjetima ekspanzije novih tehnologija postojeća znanja brzo zastarjevaju te je potrebno njihovo stalno unaprjeđenje kako bi se i pojedinci i društvo lakše i brže prilagodili zahtjevima koje tehnološki napredak nosi. Također, razvoj demokratije i društava utemeljenih na poštivanju ljudskih prava, jednakosti i pravdi podrazumijevaju odgovorno građanstvo - pojedince osposobljene za uspješno vršenje njihovih osnovnih životnih uloga (radnih, građanskih, porodičnih, rekreativnih...). Mnoge zemlje su odgovor na sve ove izazove prepoznale u ulaganju u ljudske resurse, a ključno sredstvo u konceptu cjeloživotnog obrazovanja i učenja, u kome je obrazovanje odraslih prepoznato kao bitna komponenta obrazovnog sistema i jednako važno koliko i obrazovanje djece i mladih. Široko razumijevanje značaja i potrebe kvalitetnog obrazovanja za sve građane učinilo je da obrazovanje postane jedno od prioritetnih pitanja svake države i društva, koje treba da doprinese privrednom, socijalnom i kulturnom razvoju, kao i ličnom razvoju pojedinca.

Savremene strategije razvoja obrazovanja se danas ne orijentiraju samo na obrazovanje djece i mladih. Naprotiv, naročito u posljednje dvije decenije u fokus obrazovnih politika evropskih zemalja sve više ulazi obrazovanje i učenje odraslih. Posmatrano u svjetlu brzih promjena koje se događaju u svim aspektima društva i u kojima se prepliću različiti interesi i zahtjevi javnog i privatnog sektora, tržišta rada, civilnog društva i pojedinca, sve su veća i izvjesnija očekivanja da će svaki pojedinac htjeti i morati sticati i obnavljati svoja znanja tokom cijelog života. Zato obrazovanje odraslih postaje najdinamičniji segment obrazovnih sistema u Evropi i svijetu. Kako bi bilo u funkciji podizanja konkurentnosti privrede, jačanja socijalne kohezije i podrške ličnom razvoju pojedinca, obrazovanje odraslih treba razvijati kao specifičnu, fleksibilnu i vrlo važnu komponentu sveukupnog obrazovnog sistema i učiniti ga dostupnim svima, kroz različite vidove obrazovanja i učenja (formalne, neformalne, informalne).

Shodno tome, pravci razvoja obrazovanja odraslih se danas projiciraju i baziraju na koncepciji cjeloživotnog obrazovanja i učenja kao sredstvu za napredovanje ka konceptu "društva koje uči". Cilj je stvaranje fleksibilnog i demokratskog sistema obrazovanja koji će biti otvoren i prohodan za sve, bez obzira na životnu dob i kroz koji će se i odraslim osobama osigurati veće i različite mogućnosti za učenje i sticanje znanja za sva područja života i rada.

***

Upostava efikasnog i otvorenog sistema obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini je u najboljem interesu svih njenih građana, koji će kroz vlastiti razvoj doprinijeti ostvarivanju razvojnih ciljeva zajednice kojoj pripadaju.

2. MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI U OBLASTI OBRAZOVANJA ODRASLIH

Politike evropskih zemalja u vezi s obrazovanjem odraslih se temelje na zajedničkim vrijednostima i principima definiranim u brojnim međunarodnim dokumentima i dokumentima Evropske unije (*Prilog 1: Ključni dokumenti*).

U skladu s ovim dokumentima, opredjeljujuće vrijednosne kategorije u kreiranju politika i organizaciji sistema obrazovanja odraslih u savremenim društvima su:

- a) obrazovanje ima za cilj omogućiti pun razvoj ljudske ličnosti i dostojanstva i osnovne preduvjete svakoj osobi da ima aktivnu i korisnu ulogu u slobodnom društvu;
- b) svako ima pravo na obrazovanje;
- c) svako ima pravo da slobodno učestvuje u kulturnom životu zajednice i da se koristi dostignućima nauke i njihovom primjenom;
- d) svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zaposlenja, kao i na zaštitu u slučaju nezaposlenosti;
- e) svako ima pravo na zaštitu od siromaštva i društvene isključenosti;
- f) pismenost i obrazovanje odraslih je sastavni dio prava na obrazovanje kao temeljnog ljudskog prava;
- g) odrasli imaju pravo na slobodu izbora odgovarajućeg obrazovanja shodno njihovim potrebama, sposobnostima i mogućnostima;
- h) odrasli imaju pravo na jednake prilike i uvjete za pristup, učešće i sticanje obrazovanja, bez obzira na godine života, spol, psiho-fizičke i druge lične osobine, porodični status, materijalno i zdravstveno stanje, mjesto življenja, rasnu, nacionalnu, etničku, kulturnu, socijalnu i vjersku pripadnost, seksualnu orijentaciju, te druge osnove;
- i) odrasli imaju pravo na obrazovanje kroz sve nivoe, vrste i vidove obrazovanja i učenja, kao i pravo na vrednovanje i priznavanje stečenih znanja, vještina i sposobnosti, bez obzira na način njihovog sticanja;
- j) odrasli imaju pravo na informiranje, savjetovanje i stručnu pomoć u cjeloživotnoj karijernoj orijentaciji;
- k) obrazovanje odraslih je dio sveobuhvatnih sistema obrazovanja, utemeljenih na konceptu cjeloživotnog učenja i, s tim u vezi, na racionalnom korištenju obrazovnih mogućnosti;
- l) obrazovanje odraslih je otvoren i fleksibilan sistem - otvoren prema zahtjevima i potrebama društva i različitih kategorija stanovništva, i fleksibilan u putevima učenja i napredovanja;
- m) obrazovanje odraslih je djelatnost međusektorske prirode, usmjerena na zadovoljenje interesa i potreba javnog i privatnog sektora, tržišta rada, civilnog društva i pojedinca;
- n) obrazovanje odraslih je zasnovano na širokom socijalnom partnerstvu i podijeljenoj odgovornosti svih društvenih aktera za razvoj obrazovanja odraslih;
- o) odrasli imaju odgovornost za vlastiti razvoj, kao i za razvoj zajednice kojoj pripadaju.

Bosna i Hercegovina je, kao potencijalna kandidatkinja za članstvo u Evropskoj uniji i kao potpisnica drugih međunarodnih dokumenata, obavezna uskladiti politike i zakonodavstva u području obrazovanja odraslih sa

dogovorenim principima i ciljevima, kao i osigurati njihovu punu i uspješnu implementaciju na području cijele zemlje.

Dosljedna implementacija dogovorenih principa u politike obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini doprinosi:

- a) uspostavi i razvoju koncepta cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini;
- b) usklađivanju obrazovnih i drugih sektorskih politika o obrazovanju odraslih s međunarodnim i evropskim politikama u ovom području obrazovanja i bržem uključivanju u evropski prostor cjeloživotnog učenja;
- c) osiguranju doslijednosti, praćenju i unapređenju kvaliteta obrazovanja odraslih, u skladu s utvrđenim obrazovnim standardima;
- d) uspostavi fleksibilnih sistema obrazovanja odraslih, koji adekvatno i efikasno odgovaraju na zahtjeve i potrebe tržišta rada, društvene zajednice i pojedinaca;
- e) boljoj povezanosti obrazovanja i privrede;
- f) razvoju kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini i uporedivosti stečenih znanja, vještina i sposobnosti, odnosno kvalifikacija na međunarodnom planu;
- g) podizanju svijesti o značaju obrazovanja odraslih;
- h) socijalnoj koheziji - kroz podršku društva ličnom razvoju pojedinaca koji na demokratski način ostvaruju zajedničke ciljeve, kroz smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti, te postizanje pravičnosti i međugeneracijske solidarnosti;
- i) uključivanju svih relevantnih partnera u dijalog o politikama obrazovanja odraslih;
- j) većem i održivom finansiranju obrazovanja odraslih;
- k) uspješnijoj realizaciji strateških prioriteta iz EVROPA 2020 - Evropska strategija za pametan, održiv i inkluzivan rast, koja je usvojena kao izlazna strategija iz ekonomske krize za sve zemlje članice Evropske unije, ali i za zemlje kandidate i potencijalne kandidate.

3. PRINCIPI I STANDARDI OBRAZOVANJA ODRASLIH U BOSNI I HERCEGOVINI

Osnovni principi i standardi obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini proističu iz univerzalnih vrijednosti demokratskog društva, te iz specifičnosti domaće ekonomskog, socijalnog i kulturološkog konteksta.

Principi i standardi utvrđeni ovim dokumentom, utemeljeni na međunarodnim i evropskim principima i standardima obrazovanja odraslih, predstavljaju dogovoreni okvir u kome nadležne obrazovne i druge vlasti u Bosni i Hercegovini, postupajući u skladu sa svojim ustavnim ili zakonskim nadležnostima, razvijaju, implementiraju i koordiniraju politike i zakonodavstvo u vezi s obrazovanjem odraslih, prate, procjenjuju i razmatraju stanje u ovoj oblasti, te dogovaraju, predlažu i poduzimaju mjere za njegovo unapređenje.

3.1. DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA

Pojmovi upotrebljeni u ovom dokumentu imaju sljedeće značenje:

1. **Cjeloživotno učenje** - sveukupna aktivnost učenja tokom života, a s ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetencija unutar lične i građanske, te društvene perspektive i/ili perspektive zaposlenja; obuhvata učenje u svim životnim razdobljima (od rane mladosti do starosti) i u svim oblicima u kojima se ostvaruje (formalno, neformalno i informalno), pri čemu se učenje shvata kao kontinuirani proces u

- kojem su rezultati i motiviranost pojedinca u određenom životnom razdoblju uvjetovani znanjem, navikama i iskustvima učenja stečenim u mladoj životnoj dobi; četiri su osnovna, međusobno povezana cilja koja se vezuju uz cjeloživotno učenje: lično zadovoljstvo i razvoj pojedinca, aktivno građanstvo, društvena uključenost i zapošljivost;
2. **Cjeloživotna karijerna orijentacija** - karijerna orijentacija se u kontekstu cjeloživotnog učenja odnosi na niz aktivnosti koje omogućavaju da građani svih uzrasta i u bilo kom trenutku života identificiraju vlastite sposobnosti, kompetencije i interesovanja, da donesu odluke u pogledu svog obrazovanja, osposobljavanja i kvalifikacija i da upravljaju vlastitim životnim putevima u obrazovnom, radnom i drugim okruženjima, u kojima se njihovi kapaciteti i kompetencije razvijaju i/ili koriste;
  3. **Obrazovanje odraslih** - ne postoji konsenzus o jedinstvenoj definiciji obrazovanja odraslih u Evropi i svijetu; najčešće prihvaćena jeste UNESCO-va¹ definicija, koja obrazovanje odraslih opisuje kao cijeli skup procesa učenja, formalnih i ostalih, u kojem odrasle osobe (u skladu s definicijom odrasle osobe u društvima kojima pripadaju) razvijaju svoje sposobnosti, obogaćuju svoje znanje i unapređuju svoje tehničke ili profesionalne kvalifikacije ili ih preusmjeravaju da bi zadovoljile svoje potrebe ili potrebe svojih društava;
  4. **Odrasli** - osobe koje imaju više od 15 godina života a koje nisu završile osnovno obrazovanje, odnosno osobe starije od 18 godina života koje se obrazuju;
  5. **Polaznik** - osoba koja pohađa programe obrazovanja odraslih;
  6. **Formalno obrazovanje odraslih** - učenje usmjereno od strane nastavnika ili instruktora koje se stiče u obrazovnim ustanovama, a prema nastavnim planovima i programima odobrenim od nadležnih obrazovnih vlasti;
  7. **Neformalno obrazovanje odraslih** - organiziran proces učenja i obrazovanja usmjeren ka usavršavanju, specijalizaciji i dopunjavanju znanja, vještina i sposobnosti prema posebnim programima koje izvode organizatori obrazovanja (redovne škole, centri za obuku, kompanije, agencije i slično);
  8. **Informalno učenje odraslih** - neplanirano učenje i sticanje znanja kroz svakodnevne aktivnosti;
  9. **Prethodno učenje** - znanje, vještine i kompetencije stečene kroz prethodno obrazovanje ili iskustvo; može biti bilo koje forme učenja, ali se najčešće odnosi na neformalno i informalno učenje;
  10. **Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje** - skup kompetencija određenog nivoa, koje su potrebne svakom pojedincu za lični razvoj, aktivan građanski život, društvenu integraciju i zapošljavanje; u smislu Evropskog referentnog okvira, ove kompetencije podrazumijevaju: komunikaciju na maternjem jeziku, komunikaciju na stranom jeziku, matematičku kompetenciju i osnovne kompetencije u prirodnim naukama i tehnologiji, digitalnu kompetenciju, kompetenciju učenja, društvene i građanske kompetencije, smisao za inicijativu i poduzetništvo, kulturološku senzibilizaciju i izražavanje;
  11. **Ishodi učenja** - izjava o tome šta učenik/student/osoba koja uči zna, razumije i može da obavlja na osnovu završenog procesa učenja, definiranih kroz znanje, vještine i kompetencije;
  12. **Znanje** - rezultat usvajanja informacija kroz proces učenja; znanje je skup činjenica, principa, teorija i praksi koje se odnose na područje rada ili izučavanja; u kontekstu Evropskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje znanje se opisuje kao teoretsko i/ili činjenično;
  13. **Vještine** - predstavljaju sposobnost primjene znanja i korištenja principa "znati kako" da se izvrši određeni zadatak i da se riješi problem; u kontekstu Evropskog kvalifikacijskog okvira, vještine se definiraju kao kognitivne (uključuju korištenje logičkog, intuitivnog i kreativnog razmišljanja), praktične (uključujući fizičku spretnost i korištenje metoda, materijala, sprava i instrumenata) i socijalne vještine (vještine komuniciranja i saradnje, emocionalna inteligencija i druge);
  14. **Kompetencije** - sposobnost primjene znanja, vještina i personalnih, socijalnih i metodoloških sposobnosti, na radnom mjestu ili tokom učenja, kao i u privatnom i profesionalnom razvoju; u kontekstu Evropskog kvalifikacijskog okvira kompetencije su opisane kao odgovornost i samostalnost;
  15. **Prekvalifikacija** - obrazovanje i osposobljavanje koje osobi koja je već prethodno stekla neko stručno zvanje odnosno zanimanje omogućava da stekne nove kompetencije za obavljanje novog zanimanja ili nove profesionalne djelatnosti;
  16. **Dokvalifikacija** - dodatno stručno obrazovanje prema posebno utvrđenim diferenciranim programima, radi sticanja višeg stepena kvalifikacije u okviru istog zanimanja;
  17. **Specijalizacija** - obrazovanje i osposobljavanje u okviru istog zanimanja radi sticanja posebnih znanja i radnih vještina;
  18. **Usavršavanje** - svaki oblik obrazovanja nakon završenog inicijalnog obrazovanja ili tokom radnog vijeka koje treba pomoći osobi da poboljša ili aktuelizira svoja već stečena znanja i/ili komeptencije, da stekne nove kompetencije u pogledu profesionalnog napredovanja i da se lično i profesionalno usavršava;
  19. **Osposobljavanje** - obrazovanje i osposobljavanje za uključivanje u rad nakon završene osnovne škole, za obavljanje jednostavnih i manje složenih poslova određenog zanimanja;
  20. **Pismenost odraslih** - **a) osnovna pismenost** - sposobnost odraslih da komuniciraju na vlastitom jeziku i da s razumijevanjem čitaju i pišu kratke, jednostavne izjave o njihovom svakodnevnom životu; **b) funkcionalna pismenost** - sposobnost odraslih da razumiju i koriste medijske i druge informacije u svrhu planiranja i ostvarenja vlastitog razvoja, kao i sposobnost odraslih da se uključe u aktivnosti u kojima je pismenost, koja podrazumijeva i korištenje informacionih i komunikacionih tehnologija, potrebna za njihovo

¹ UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - Belem Framework for Action - Harnessing the power and potential of adult learning and education for a viable future, Confintea VI, 2009/Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku u kulturu - Okvir za djelovanje iz Belema - Korištenje modi i potencijala učenja i obrazovanja odraslih za održivu budućnost, Confintea VI, 2009

bolje svakodnevno funkcioniranje i učešće u životu zajednice.

3.2. PRINCIPI OBRAZOVANJA ODRASLIH

Pored općeprihvaćenih međunarodnih i evropskih principa na kojima se temelje politike obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, osnovni principi u ovom dokumentu se odnose i na određenje značaja i statusa djelatnosti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, njegovih ciljeva i osnovnih načela na kojima se zasniva.

3.2.1. Djelatnost obrazovanja odraslih

Obrazovanje odraslih je integralni dio sistema obrazovanja u Bosni u Hercegovini.

Obrazovanje odraslih u Bosni i Hercegovini je djelatnost od posebnog javnog interesa i kao takvo predstavlja visoki društveni prioritet.

3.2.2. Ciljevi obrazovanja odraslih

3.2.2.1. Opći ciljevi

Obrazovanjem odraslih se obezbjeđuje:

- a) povećanje vrijednosti ljudskog kapitala u zemlji, kroz poboljšanje obrazovne i kvalifikacione strukture stanovništva u Bosni i Hercegovini;
- b) izgradnja društvenog ambijenta za održivi društveno-ekonomski razvoj bosansko-hercegovačkog društva, na svim nivoima organiziranja;
- c) postizanje veće zapošljivosti i povećanje profesionalne fleksibilnosti radno aktivnog stanovništva i njegove veće mobilnosti na domaćem i evropskom tržištu rada;
- d) razvoj demokratije, interkulturalnosti i tolerancije;
- e) unaprjeđivanje kvaliteta života - ličnog, porodičnog, socijalnog i prirodnog okruženja;
- f) ostvarenje sveobuhvatnosti koncepta cjeloživotnog učenja, koji treba da doprinese bržem napredovanju Bosne i Hercegovine prema društvu koje uči a time i njenom uspješnom integriranju u evropski društveni i ekonomski prostor.

3.2.2.2. Specifični ciljevi

Specifični ciljevi obrazovanja odraslih su:

- a) podizanje osnovne i funkcionalne pismenosti odraslih;
- b) postizanje najmanje osnovnog obrazovanja;
- c) osposobljavanje za zapošljavanje odraslih lica koja nemaju završeno formalno obrazovanje;
- d) omogućavanje daljeg obrazovanja i obuke, odnosno mogućnosti dokvalifikacije, prekvalifikacije, specijalizacije i kontinuiranog stručnog usavršavanja tokom cijelog radnog vijeka;
- e) obrazovanje za aktivno građanstvo i održiv razvoj;
- f) obrazovanje i sticanje znanja i vještina u skladu sa ličnim sposobnostima, afinitetima i životnom dobi pojedinca;
- g) zadovoljenja specifičnih obrazovnih potreba pripadnika nacionalnih manjina i etničkih grupa;
- h) zadovoljenja specifičnih obrazovnih potreba posebnih i, naročito, marginaliziranih društvenih grupa;
- i) omogućavanje formalnog priznavanja i potvrđivanja rezultata prethodnog učenja odnosno stečenih znanja, vještina i sposobnosti, bez obzira na način njihovog sticanja.

3.2.3 Osnovna načela obrazovanja odraslih

Obrazovanje odraslih u Bosni i Hercegovini se temelji na načelima:

- a) cjeloživotnog učenja;
- b) uvažavanja različitosti potreba i mogućnosti, prethodnih znanja i iskustava, te s tim u vezi i specifičnosti obrazovanja i učenja odraslih;
- c) slobode izbora odgovarajućeg obrazovanja, kao i oblika, metoda i načina učenja;
- d) dostupnosti i raznovrsnosti obrazovne ponude;
- e) osiguranja odgovarajućeg kvaliteta obrazovanja, bez obzira na nacionalne, etničke, kulturne, socijalne, ekonomske, regionalne, lokalne i druge specifičnosti okruženja u kome se ono organizira i provodi;
- f) promoviranja jednakih vrijednosti ishoda učenja u formalnom i neformalnom obrazovanju, te informalnom učenju;
- g) profesionalnosti i odgovornosti organizatora obrazovanja odraslih, te profesionalnosti i etičnosti andragošskog kadra;
- h) poštovanja ličnosti i dostojanstva svakog učesnika u procesu obrazovanju odraslih;
- i) informiranja, savjetovanja i vođenja u daljem obrazovanju i/ili karijernom napredovanju.

3.3. STANDARDI OBRAZOVANJA ODRASLIH

Standardi obrazovanja odraslih definirani ovim dokumentom predstavljaju dogovorene norme za organizaciju sistema obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, čijom se dosljednom primjenom osigurava prepoznatljiv status organizatora obrazovanja odraslih i obrazovnog procesa, bez obzira na nacionalne, etničke, kulturne, ekonomske i druge specifičnosti okruženja u kome se obrazovanje provodi.

Dogovoreni standardi se odnose na: vidove i programe obrazovanja odraslih; status polaznika; status organizatora obrazovanja odraslih; uvjete za obavljanje djelatnosti; akreditaciju organizatora i programa; validaciju prethodnog učenja; obrazovne isprave; evidencije, dokumentaciju i baze podataka o obrazovanju odraslih; statistiku i istraživanje obrazovanja odraslih; socijalni dijalog, partnerstvo i saradnju u području obrazovanja odraslih; planiranje, finansiranje i nadgledanje politika obrazovanja odraslih.

3.3.1. VIDOVI OBRAZOVANJA I SPECIFIČNOSTI UČENJA ODRASLIH

3.3.1.1. Vidovi obrazovanja i učenja odraslih

Odrasli se dobrovoljno i po sopstvenom izboru uključuju u različite vidove obrazovanja, osposobljavanja i učenja.

Odrasli se obrazuju i uče kroz formalne, neformalne i informalne vidove obrazovanja i učenja.

Obrazovanje i učenje odraslih se ostvaruje putem nastave/predavanja, praktičnog rada, obuka, kurseva, seminara, radionica, tribina, savjetovanja i drugih načina učenja i podučavanja.

3.3.1.2. Specifičnosti učenja odraslih

Učenje odraslih je jedinstveno za svakog pojedinca. Svako uči na svoj način.

Sadržaji i organizacija svih oblika učenja i podučavanja odraslih, metodičko-didaktički pristup, nastavni materijali, mjesto održavanja nastave, oblici provjere znanja, vještina i sposobnosti, kao i drugi aspekti obrazovnog procesa, prilagođavaju se specifičnim potrebama odraslih, njihovoj dobi, prethodnom obrazovanju, znanju, sposobnostima i mogućnostima, u skladu s andragoškim principima.

3.3.2. PROGRAMI OBRAZOVANJA ODRASLIH

Ponuda - broj i vrste programa obrazovanja odraslih (u daljem tekstu: program) opredjeljeni su potrebama zajednice i pojedinaca, u kontekstu: tržišta rada i mogućnosti za zapošljavanje; specifičnih potreba regionalnog ili lokalnog okruženja u kojem se program izvodi; potreba poslodavaca za određenim profilom zanimanja; potreba poslodavaca i/ili zaposlenika za osposobljavanjem ili usavršavanjem zbog uvođenja novih tehnologija ili procesa rada; potreba odraslih da sticanjem novih i unapređenjem postojećih znanja, vještina i sposobnosti osiguraju sebi bolje prilike za zapošljavanje, održe zapošljivost ili pokrenu vlastite poduzetničke djelatnosti; potreba odraslih da steknu i unaprijede druga znanja i vještine u cilju vlastitog samoostvarenja i dr.

3.3.2.1. Vrste programa

Programi formalnog obrazovanja obuhvataju:

- programe za sticanje osnovnog obrazovanja;
- programe za sticanje srednjeg obrazovanja;
- programe dokvalifikacije;
- programe prekvalifikacije;
- programe usavršavanja, i
- programe osposobljavanja

Programima formalnog obrazovanja se obavezno utvrđuju:

- naziv programa;
- cilj(evi) programa;
- znanje, vještine i sposobnosti koje se stiču završetkom programa;
- Uvjeti za upis, napredovanje i završetak programa;
- nastavni predmeti ili nastavni sadržaji;
- ukupno trajanje programa i/ili trajanje programa po nastavnim predmetima ili sadržajima (izraženo u nastavnim satima);
- način/oblici izvođenja programa;
- kadrovski, didaktički, prostorni i drugi Uvjeti za izvođenje programa;
- način provjere ishoda učenja, i
- način evaluacije programa

Programi neformalnog obrazovanja obuhvataju raznovrsne programe usmjerene na sticanje i unapređenje općih i profesionalnih znanja, vještina i sposobnosti, koje odraslima jačaju prilike na tržištu rada, olakšavaju njihovu društvenu integraciju ili doprinose njihovom vlastitom razvoju i "samoostvarenju". Ovi programi, između ostalih, uključuju:

- programe sticanja ili unaprjeđenja ključnih kompetencija;
- programe sticanja dodatnih kompetencija u struci;
- programe zaštite životne i radne sredine;
- programe edukacije o zdravlju i podizanju kvaliteta života;
- programe obrazovanja za treću životnu dob;
- programe obrazovanja s ciljem zadovoljenja specifičnih obrazovnih i kulturnih potreba posebnih društvenih grupa;
- programe sticanja drugih znanja, vještina i sposobnosti.

3.3.2.2. Donošenje programa

Formalne - javno važeće programe obrazovanja odraslih donose ili odobravaju organi uprave nadležni za oblast obrazovanja ili, na prijedlog organa uprave nadležnog za obrazovanje, organi uprave nadležni za oblast za koju se program donosi.

U procesu izrade, donošenja ili odobravanja formalnih programa obrazovanja odraslih osigurava se učešće

predstavnik reprezentativnih i drugih relevantnih socijalnih partnera, privrednih komora, zavoda za zapošljavanje i organa uprave nadležnih za oblast za koju se program donosi.

Formalni programi obrazovanja odraslih se izvode u obrazovnim ustanovama u sistemu redovnog/formalnog obrazovanja, specijaliziranim ustanovama za obrazovanje odraslih i drugim registriranim ustanovama za ovu djelatnost.

Programe neformalnog obrazovanja donosi organizator koji izvodi program.

3.3.2.3. Izvođenje programa

Programi formalnog obrazovanja odraslih se izvode kroz: redovnu, konsultativno-instruktivnu i dopisno-konsultativnu nastavu, praktični rad i druge primjerene načine.

Polaznici su obavezni prisustvovati redovnoj nastavi.

Za polaznike obrazovanja koji nisu u mogućnosti svakodnevno prisustvovati redovnoj nastavi, organizira se konsultativno-instruktivna nastava, koja u programima za sticanje osnovnog i srednjeg obrazovanja, odnosno prekvalifikacije i dokvalifikacije može biti zastupljena sa najviše 30% od ukupno predviđenog trajanja nastave. Konsultativno-instruktivna nastava se provodi putem grupnih i individualnih konsultacija.

Dopisno-konsultativna nastava se organizira za polaznike obrazovanja koji su se, zbog fizičke i prostorne udaljenosti, opredjelili za samostalno učenje i može se provoditi ako za to postoje organizacijski i tehnički Uvjeti, te osiguran odgovarajući nastavni materijal i mentorski rad s polaznikom.

Praktični rad se izvodi u punom fondu predviđenih sati, za sve polaznike obrazovanja. Praktični rad se može izvoditi u objektu organizatora programa ili kod poslodavca ili drugog organizatora programa, pri čemu se međusobni odnosi organizatora, poslodavca i polaznika reguliraju ugovorom.

3.3.3. PROVOĐENJE OBRAZOVANJA ODRASLIH

3.3.3.1. Polaznici

Sticanje i prestanak statusa polaznika

Status polaznika stiče se upisom u odgovarajući program obrazovanja odraslih, na način i pod Uvjetima utvrđenim programom ili posebnim propisima nadležnih organa.

Upis u programe obrazovanja odraslih se vrši putem oglašavanja od strane organizatora obrazovanja.

Upis polaznika u formalne programe obrazovanja odraslih vrši se po osnovu javnog konkursa, koji pored opštih i posebnih uvjeta utvrđenih programom obrazovanja sadrži i:

- broj mjesta za upis;
- broj i naziv akta o odobravanju izvođenja programa obrazovanja;
- način izvođenja programa obrazovanja i forme nastave;
- trajanje programa obrazovanja i uvjete za njegovu završavanje;
- naziv i značaj javne isprave koja se izdaje po završetku programa obrazovanja;
- popis potrebne dokumentacije za upis.

Uvjete upisa u neformalne programe obrazovanja određuje organizator obrazovanja, a upis se vrši putem oglašavanja, ili na osnovu neposrednog dogovora/sporazuma između organizatora obrazovanja i zainteresiranih poslodavaca ili pojedinaca.

Prilikom upisa u formalni program obrazovanja odraslih, organizator je dužan zaključiti sa polaznikom ugovor o obrazovanju, kojim uređuju međusobna prava i obaveze tokom trajanja obrazovanja. Između ostalog, u ugovoru su obavezno sadržane odredbe o:

- a) nazivu, vremenu trajanja i načinu završetka programa, kao i vrsti isprave koja se polazniku izdaje po uspješno završenom programu;
- b) oblicima izvođenja obrazovnog procesa i mjestu njegovog izvođenja;
- c) visini školarine i opisu troškova obrazovanja koji su uključeni u školarinu;
- d) pravima i obavezama polaznika za vrijeme obrazovanja, kao i načinu prestanka statusa polaznika;
- e) pravima i obavezama organizatora u pogledu realizacije obrazovnog procesa, kao i u slučaju prestanka rada;
- f) Uvjetima raskida ugovora.

Status polaznika prestaje završetkom programa, ispisivanjem iz programa ili iz drugih razloga predviđenih ugovorom o obrazovanju ili važećim propisima.

Prava i obaveze polaznika obrazovanja

Polaznik ima pravo na kvalitetno obrazovanje i osposobljavanje organizirano prema programu obrazovanja i u skladu s propisanim standardima.

Polaznik je dužan učestvovati u obrazovnom procesu na način utvrđen ugovorom o obrazovanju, te ispunjavati i druge obaveze iz ugovora, s ciljem uspješnog završavanja programa.

Radi učešća u programima obrazovanja odraslih, polaznik koji je u statusu zaposlene osobe može ostvariti pravo na odsustvo s posla, skraćeno radno vrijeme, preraspodjelu radnog vremena ili druge pogodnosti, u skladu s propisima o radu i aktom poslodavca.

U cilju ostvarivanja navedenih prava, zaposlenik je dužan dostaviti poslodavcu valjane dokaze o upisu, učešću i završetku programa.

3.3.3.2 Organizatori obrazovanja odraslih

Organizatori obrazovanja odraslih mogu biti ustanove, organizacije i drugi pravni subjekti, koji ispunjavaju uvjete za obavljanje ove djelatnosti propisane od strane nadležnih organa. Obrazovanje odraslih, kao svoju redovnu djelatnost ili kao djelatnost koja prati redovnu mogu provoditi:

- a) obrazovne ustanove u sistemu redovnog - formalnog obrazovanja;
- b) specijalizirane ustanove za obrazovanje odraslih - ustanove i centri za obrazovanje odraslih, narodni, radnički i otvoreni univerziteti, kao i univerziteti za treću životnu dob;
- c) centri i organizacije za stručno usavršavanje, učenje stranih jezika, informaciono- komunikacijske tehnologije, obuku i razvoj ljudskih resursa;
- d) auto-škole;
- e) zavodi i službe za zapošljavanje;
- f) javne agencije, javna preduzeća i privredna društva;
- g) privredne komore, poslodavci, preduzetnici i obrtnici i njihova udruženja, sindikalne organizacije, te fondacije i udruženja građana;
- h) ustanove za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom;
- i) ustanove za smještaj i brigu o licima s posebnim potrebama;
- j) penološke ustanove;
- k) centri za informiranje, savjetovanje i karijerno vođenje;
- l) kulturno-obrazovni centri;
- m) drugi subjekti koji ispunjavaju propisane uvjete.

Status javno priznatog organizatora obrazovanja odraslih stiče se pod Uvjetima i u postupku utvrđenom zakonom i/ili podzakonskim aktom.

Postupku za sticanje statusa javno priznatog organizatora obrazovanja odraslih podliježu i obrazovne ustanove u sistemu redovnog obrazovanja.

Po izdavanju akta o dobijanju statusa javno priznatog organizatora, te nakon početka rada odnosno implementacije odobrenih programa, organizator podliježe postupku akreditacije.

Državni organi i institucije koje provode programe obuka i stručnog usavršavanja u skladu s posebnim propisima, imaju status javno priznatih organizatora obrazovanja odraslih.

3.3.3.3 Uvjeti za obavljanje djelatnosti obrazovanja odraslih

Organizator obrazovanja može izvoditi program obrazovanja odraslih ako ima registriranu djelatnost obrazovanja i ako ispunjava standarde i normative u pogledu tehničkih, higijenskih, prostornih, kadrovskih, materijalnih i drugih uvjeta za izvođenje programa propisane od strane nadležnih organa u BiH.

U pogledu prostora za rad, ustanova koja izvodi formalne/javno važeće programe obrazovanja odraslih mora imati, u vlasništvu ili zakupu, najmanje:

- a) osigurani radni prostor po polazniku u učionici opće namjene od najmanje 2,5 m²;
- b) jednu učionicu opće namjene za grupnu nastavu;
- c) specijalizirane učionice za posebne oblike, metode i sadržaje nastavnog rada utvrđene programom obrazovanja za pojedine obrazovne sadržaje, veličine od najmanje 3 m² po polazniku;
- d) posebnu specijaliziranu učionicu, ako izvodi program obrazovanja odraslih koji obuhvata i osposobljavanje za rad na računarima, koja mora imati najmanje 3,5 m² površine po radnom mjestu (računaru);
- e) prostor za individualni rad s polaznicima;
- f) prostorije za osoblje (nastavno i administrativno-tehničko);
- g) prostoriju za arhivu;
- h) po jedan odvojeni sanitarni čvor za žene i muškarce;

U pogledu obavezne opreme, ustanova mora osigurati sljedeće:

- a) učionica opće namjene mora imati odgovarajuće učioničke radne stolove sa stolicom za svakog polaznika;
- b) specijalizirane učionice za posebne oblike, metode i sadržaje nastavnog rada moraju imati odgovarajući učionički namještaj, koji odgovara zahtjevima programa obrazovanja za pojedine nastavne sadržaje;
- c) specijalizirana učionica za nastavu iz računarstva u programu koji obuhvata i osposobljavanje za rad na računarima mora imati najmanje jedan umreženi računar po polazniku i jedan računar za nastavnika, s odgovarajućom i licenciranom programskom opremom u vlasništvu ustanove.

Učionica mora biti opremljena audiosredstvima i videosredstvima, nepokretnom ili prenosivom pločom, platnom ili zidom za projekciju i drugim nastavnim sredstvima i pomagalicama, u skladu s materijalnim Uvjetima utvrđenima u programu obrazovanja za pojedine predmete i obrazovne sadržaje.

Druge prostorne zahtjeve i zahtjeve opreme određuju obrazovni programi koje izvodi ustanova za obrazovanje odraslih.

3.3.3.4 Andragoški radnici

Andragoški radnici su lica koja izvode programe obrazovanja odraslih ili osiguravaju stručnu podršku i pomoć u njihovoj realizaciji:

- a) izvođači programa obrazovanja odraslih - nastavnici (učitelji, nastavnici, profesori), predavači, voditelji, treneri i instruktori praktične nastave;
- b) stručni saradnici i saradnici

Uvjeti u pogledu kvalifikacija i kompetencija andragoškog kadra propisuju se zakonom, podzakonskim aktom ili odgovarajućim programom obrazovanja.

U slučaju nedostatka kvalificiranog andragoškog kadra ili iz drugih opravdanih razloga, u procesu obrazovanja odraslih mogu biti angažirane i osobe koje su, uz posjedovanje ključnih stručnih kvalifikacija za izvođenje ili za podršku realizaciji obrazovnih programa, prethodno i/ili dodatno osposobljene za rad sa odraslima.

Andragoški radnici imaju pravo i obavezu stalnog stručnog usavršavanja. Nadležne vlasti osiguravaju sistemski rješenja i institucionalni okvir za njihovo andragoško-metodičko-didaktičko osposobljavanje i usavršavanje, kao i za profesionalno napredovanje.

3.3.4 AKREDITACIJA, VALIDACIJA I CERTIFICIRANJE

3.3.4.1 Akreditacija

U procesu akreditacije se procjenjuje kvalitet organizatora obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, kao i programa koje oni provode, te potvrđuje da isti zadovoljavaju unaprijed utvrđene kriterije i standarde za obavljanje djelatnosti i izvođenje određenog programa.

Proces akreditacije organizatora i programa obrazovanja odraslih vrši nezavisno akreditacijsko tijelo koje uspostavlja nadležna obrazovna vlast.

Akreditacija se odnosi na sve institucije/organizacije u području obrazovanja odraslih koje provode programe koji vode do sticanja kvalifikacija i kompetencija definiranih u kvalifikacijskom okviru u Bosni i Hercegovini.

Status akreditirane institucije/organizacije je vremenski ograničen ali se produžava kroz proces re-akreditacije.

Akreditirani programi se periodično evaluiraju i po potrebi inoviraju.

Sistem akreditacije se osigurava i provodi kroz odgovarajuće institucionalne strukture i definiranje standarda i kriterija za interno i eksterno osiguranje kvaliteta u području obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini.

Uspostavljanje sistema osiguranja kvaliteta podrazumijeva: definirane jasne i mjerljive kriterije i standarde kvaliteta obrazovanja odraslih; uspostavu konzistentnih metoda vrednovanja koje povezuju interno i vanjsko vrednovanje; uspostavu mehanizama i procedura za unapređivanje kvaliteta; osiguranje široke dostupnosti rezultata vrednovanja.

Nadležne obrazovne vlasti i stručne institucije i tijela razvijaju standarde i kriterije za interno i eksterno vrednovanje kvaliteta organizatora obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, u oblastima:

- a) planova i programa rada organizatora obrazovanja odraslih;
- b) upravljanja i rukovođenja;
- c) programa obrazovanja;
- d) nastavnog procesa;
- e) obrazovnih postignuća polaznika;
- f) informiranja, savjetovanja i karijernog vođenja polaznika;
- g) ljudskih i drugih resursa;
- h) komunikacije s javnošću i informacija

Organizatori obrazovanja odraslih su odgovorni za razvijanje sistema internog vrednovanja kvaliteta. Samovrednovanje se provodi na osnovu utvrđenih kriterija i standarda kvaliteta za sve definirane oblasti vrednovanja, a na način i po procedurama propisanim od strane nadležnih obrazovnih vlasti.

Eksternim vrednovanjem kvaliteta se ocjenjuje kvalitet svih oblasti definiranih standardima kvaliteta, a provjeru ispunjenosti utvrđenih kriterija i standarda, kao i davanje preporuke za akreditaciju provodi nadležno akreditacijsko tijelo.

Interno i eksterno vrednovanje kvaliteta se provodi jednom u pet godina.

3.3.4.2 Validacija prethodnog učenja

Ishodi učenja - znanja, vještine i sposobnosti koje je pojedinac stekao kroz prethodno učenje - formalno i neformalno obrazovanje i učenje kroz životno i radno iskustvo (informalno učenje) mogu se provjeriti i potvrditi kroz postupak validacije prethodnog učenja.

Validacija je postupak u kome se od strane nadležne institucije/tijela provjeravaju i potvrđuju ishodi prethodnog učenja - znanja, vještine i sposobnosti, prema unaprijed utvrđenim kriterijama i standardima provjere.

Svako ima pravo pristupa validaciji ishoda učenja, bez obzira na način njihovog sticanja, a kompetencije akumulirane kroz neformalno i informalno obrazovanje/učenje trebaju biti tretirane jednako kao kompetencije stečene putem formalnog obrazovanja.

Stečene kompetencije se dokumentiraju na jasan i usporediv način, korištenjem postojećih i drugih instrumenata za praćenje i prepoznavanje ishoda učenja. Isprave i drugi dokumenti koji sadrže informacije i podatke o znanjima, vještinama i sposobnostima stečenim kroz različite oblike učenja sastavni su dio portfolija polaznika.

Informacije o mogućnostima validacije, kao i informacije i savjetovanje o procedurama osiguravaju se na način da budu dostupne svim zainteresiranim pojedincima i institucijama/organizacijama, a naročito ugroženim kategorijama građana kao posebno važnim ciljnim grupama u sistemu validacije.

Kriteriji i procedure validacije moraju biti odgovarajuće, pouzdane i transparentne, a metodologije i instrumenti validacije, kao i stručnost osoblja uključenog u proces validacije provjereni.

Nadležne obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini osiguravaju neophodne pretpostavke za uspostavu sistema validacije prethodnog učenja, kao integralnog dijela kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini. U tom smislu, nadležne obrazovne vlasti poduzimaju mjere i aktivnosti na:

- a) razvijanju odgovarajuće institucionalne strukture za provođenje postupka validacije i osiguranju kompetentnosti osoblja uključenog u proces validacije;
- b) utvrđivanju kriterija i procedura za validaciju, koji osiguravaju višestupnost/višefaznost procesa validacije, kroz identificiranje ishoda učenja, njihovo dokumentiranje, formalnu procjenu, te potvrđivanje;
- c) definiranju sektora/područja rada u kojima je validacija neformalnog i informalnog obrazovanja/učenja moguća;
- d) osiguravanju učešća drugih relevantnih partnera u procesu validacije

3.3.4.3 Certificiranje - Izdavanje isprava o obrazovanju

Certificiranjem - izdavanjem odgovarajućih isprava o obrazovanju se potvrđuje da su ishodi učenja - znanja, vještine i sposobnosti koje je pojedinac stekao kroz formalne, neformalne ili informalne vidove obrazovanja i učenja provjereni i potvrđeni od strane nadležne institucije/tijela, u skladu s utvrđenim kriterijima i standardima.

Nakon završetka formalnih programa obrazovanja odraslih: osnovnog i srednjeg obrazovanja ili njihovih pojedinih dijelova, te dokvalifikacije i prekvalifikacije, osposobljavanja i usavršavanja, polaznicima se izdaju javne isprave - svjedodžbe i diplome koje imaju istu važnost kao i isprave stečene tokom redovnog obrazovanja, ili javno važeća uvjerenja o završenim programima osposobljavanja i usavršavanja.

Nazivi, forma i sadržaji javnih isprava koje se stiču u sistemu obrazovanja odraslih uređuju se zakonima i/ili podzakonskim aktima.

Obrazovanje odraslih za obavljanje obrta i srodnih djelatnosti/zanatsko-preduzetničke djelatnosti, kao i izdavanje (naziv, sadržaj i forma) isprava koje se stiču polaganjem majstorskih ispita uređuju se propisima u oblasti obrazovanja odraslih i/ili propisima o obrtu/zanatsko-preduzetničkoj djelatnosti.

Polaznicima programa neformalnog obrazovanja, nakon završetka programa i provjere znanja, vještina i sposobnosti, organizator obrazovanja o tome izdaje uvjerenje/potvrdu/dругu ispravu, koja nema status javne isprave. Ukoliko nakon završetka neformalnog programa nije bilo provjere znanja, vještina i sposobnosti, polaznicima se mogu izdati potvrde ili druge isprave koje nemaju status javnih isprava ali iz kojih je evidentno da su bili učesnici određenog programa neformalnog obrazovanja, kao i sticanje kojih znanja, vještina i sposobnosti je bilo predviđeno programom.

Sistem certificiranja u Bosni i Hercegovini omogućava odraslima da njihova znanja, vještine i sposobnosti koje su stečene neformalnim obrazovanjem ili informalnim učenjem, i koje su provjerene i potvrđene kroz proces validacije, budu priznate izdavanjem javne isprave o stečenim kompetencijama, odnosno stečenim kvalifikacijama.

Procedure, standardi i kriteriji za certificiranje neformalnog i informalnog obrazovanja/učenja su transparentni i utemeljeni na standardima u formalnom sistemu obrazovanja, odnosno standardima kvalifikacija unutar kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini.

3.3.5 EVIDENCIJE I BAZE PODATAKA

3.3.5.1 Dokumentacija i evidencije o obrazovanju odraslih

Organizatori obrazovanja, nadležni organi i drugi relevantni subjekti vode dokumentaciju i evidenciju o obrazovanju odraslih.

Organizatori obrazovanja vode posebnu andragošku dokumentaciju i evidenciju koja, između ostalog, obavezno uključuje: matične knjige, dnevnik rada, programe obrazovanja, dokumente o upisu u program, ugovor o obrazovanju, evidencije o andragoškim radnicima, polaznicima, provjerama ishoda učenja, te izdatim javnim ispravama.

Organi uprave nadležni za obrazovanje obavezno vode evidencije organizatora obrazovanja odraslih, donesenih/odobrenih programa obrazovanja, polaznika obrazovanja odraslih, te andragoških radnika.

Bliže propise o sadržaju, oblicima te načinu vođenja i čuvanja andragoške dokumentacije i evidencije donose nadležne obrazovne vlasti.

Reprezentativna udruženja poslodavaca, privredne i obrtničke komore vode evidencije poslodavaca kod kojih se

može obavljati praktičan rad, te druge evidencije iz djelokruga njihovih aktivnosti u području obrazovanja odraslih.

3.3.5.2 Baze podataka

Propisane evidencije o obrazovanju odraslih se objedinjuju u odgovarajuće baze podataka na nivou organizatora obrazovanja, kao i na nivou nadležnih ministarstva obrazovanja i drugih relevantnih organa i institucija, na različitim nivoima vlasti.

Navedene baze podataka, kao i druge raspoložive baze podataka u oblasti rada, zapošljavanja i drugih relevantnih sektora služe isključivo u svrhu praćenja, analize i unaprjeđenja stanja obrazovanja odraslih, te planiranja njegovog razvoja.

U cilju ispunjavanja obaveza Bosne i Hercegovine u pogledu međunarodnog izvještavanja o stanju obrazovanja odraslih u zemlji, kao i u cilju dogovaranja i poduzimanja zajedničkih mjera i aktivnosti domaćih organa na unapređenju politika i praksi obrazovanja odraslih, odgovarajući podaci i informacije o stanju i u vezi s obrazovanjem odraslih se dostavljaju i objedinjuju na nivou Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, u skladu s dogovorenim sistemom koordinacije.

3.3.5.3 Statistika obrazovanja odraslih

Statističko praćenje obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini vrše nadležne statističke institucije, u skladu s važećim propisima.

Statističko praćenje obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini je zasnovano na odgovarajućoj međunarodnoj metodologiji i konceptu evropskog statističkog sistema informacija o obrazovanju, obuci i cjeloživotnom učenju, a provodi se u cilju:

- ustopave relevantne statistike formalnog obrazovanja odraslih;
- provodenja statističkih istraživanja (anketa) o obrazovanju odraslih;
- osiguranja relevantnih pokazatelja za planiranje razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini;
- osiguranja uporedivosti statističkih podataka, na međunarodnom i evropskom nivou.

3.3.5.4. Istraživanja obrazovanja odraslih

Kako bi se potakla i unaprijedila sistemska istraživanja o i u vezi s obrazovanjem i učenjem odraslih, nadležne vlasti u Bosni i Hercegovini poduzimaju akcije i mjere za:

- poticanje institucionalne i profesionalne saradnje na planu istraživanja;
- ustopavljanje mreža istraživačkih, stručnih, drugih institucija i eksperata, te njihovo učešće u istraživačkim mrežama na regionalnom i međunarodnom planu;
- implementaciju zajedničkih razvojnih i naučno-istraživačkih projekata;
- veću finansijsku podršku istraživanjima;
- finansijsku podršku istraživačkim skupovima, izdavanju naučnih, stručnih i drugih publikacija o istraživanjima i najboljim praksama u području obrazovanja odraslih.

3.3.6 DIJALOG I SARADNJA AKTERA U PODRUČJU OBRAZOVANJA ODRASLIH

Obrazovanje odraslih je partnerska djelatnost i zajednička odgovornost različitih aktera unutar vladinog, poslovnog i nevladinog sektora.

Ključni akteri u socijalnom i civilnom dijalogu i odlukama o politikama obrazovanja odraslih su:

- ministarstva obrazovanja i drugi organi uprave nadležni za oblast obrazovanja;

- b) ministarstva i drugi organi uprave nadležni za oblast rada, zapošljavanja, socijalne politike, finansija i druge resore unutar vladinog sektora;
- c) socijalni partneri - privredne komore, reprezentativni socijalni partneri, preduzeća i profesionalna udruženja, jedinice lokalne samouprave, organizacije civilnog društva;
- d) organizatori obrazovanja odraslih;
- e) stručne, razvojne i naučno-istraživačke institucije u različitim društvenim sektorima;
- f) pojedinci

3.3.6.1 Međusektorsko partnerstvo i saradnja

Partnerstvo vladinog, poslovnog i nevladinog sektora u definiranju i provođenju politika obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini se temelji na principima:

- a) uključenosti predstavnika relevantnih sektora u proces pripremanja, predlaganja provođenja, nadgledanja i evaluacije politika obrazovanja odraslih;
- b) ravnopravnosti, međusobnog povjerenja i uvažavanja;
- c) aktivnog učešća, odgovornosti i solidarnosti partnera;
- c) zasnovanosti partnerstva na zajedničkim ciljevima i opredjeljenosti njihovom ostvarivanju;
- e) uspostavljenog partnerstva na svim nivoima organiziranja (od državnog do lokalnog);
- f) slobodnog pristupa informacijama i transparentnog postupanja.

Nadležne vlasti na svim nivoima osiguravaju zakonske i druge neophodne pretpostavke, u skladu s međunarodnim i standardima Evropske unije, za institucionaliziranje saradnje i održivost socijalnog i civilnog dijaloga s ključnim socijalnim partnerima.

Vladin sektor

Unutar vladinog sektora, sva ministarstva su uključena u razmatranje pitanja i konsultacije u vezi s politikama obrazovanja odraslih, a ključne nadležnosti i odgovornosti za strateško-operativna pitanja u području obrazovanja odraslih imaju: nadležna ministarstva obrazovanja, ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, te ministarstva finansija.

Reprezentativni socijalni partneri

Partnerstvo i dijalog vladinog sektora sa reprezentativnim socijalnim partnerima - poslodavcima i sindikatima, te njihovim udruženjima se uspostavlja na svim nivoima društvenog organiziranja i u gotovo svim pitanjima organizacije, implementacije i unaprjeđenja obrazovanja odraslih, a naročito po pitanjima:

- a) zakonodavnog uređivanja ovog segmenta obrazovanja;
- b) strateškog planiranja i finansiranja;
- c) istraživanja tržišta rada;
- d) kreiranja i provođenja programa obrazovanja;
- e) akreditacije organizatora i programa obrazovanja;
- f) validacije prethodnog učenja.

Nevladin sektor

U proces kreiranja i provodjenja politika obrazovanja odraslih su uključeni i predstavnici nevladinog sektora. Kao važni subjekti u promoviranju socijalne uključenosti, vrijednosti izvan institucionalnog obrazovanja i drugih usluga koje pružaju, te podrške lokalnim zajednicama u implementaciji dogovorenih politika obrazovanja odraslih, nevladine organizacije djeluju u bliskom partnerstvu s vladinim i poslovnim sektorom.

Organizacije nevladinog sektora poduzimaju aktivnosti na međusobnom umrežavanju i ekonomičnom korištenju svojih resursa, u cilju unaprjeđenja raznovrsnosti ponude, kvaliteta programa i njihove realizacije.

U skladu sa Sporazumom o saradnji između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i nevladinog sektora u Bosni i Hercegovini (potpisan 24.06.2007.), nadležne vlasti na svim nivoima poduzimaju mjere i aktivnosti za razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za rad nevladinog sektora i stvaranje drugih preduvjeta za njegovo sistemsko učešće u kreiranju, provođenju, nadgledanju i evaluaciji politika obrazovanja odraslih.

Jedinice lokalne samouprave

Nadležne vlasti osiguravaju zakonske i druge pretpostavke za jačanje odgovornosti jedinica lokalne samouprave u pogledu obrazovanja odraslih, a naročito u pogledu: analiziranja i praćenja stanja u području razvoja ljudskih resursa, zapošljavanja i obrazovanja i obuke odraslih; identifikiranja lokalnih potreba tržišta rada i obrazovanja odraslih, te definiranja obrazovnih prioriteta; kreiranja lokalnih politika, strategija i planova obrazovanja odraslih; finansiranja; predlaganja i kreiranja programa obrazovanja fokusiranih na specifične zahtjeve lokalnog okruženja i potrebe odraslih.

Na nivou lokalne zajednice, međusektorsko partnerstvo i socijalni dijalog po pitanjima obrazovanja odraslih ostvaruje se kroz formiranje i rad lokalnih savjeta.

3.3.6.2 Međuresorna saradnja

Međuresorna saradnja u vezi s politikama obrazovanja odraslih se uspostavlja i provodi u skladu s važećim propisima, naročito po pitanjima praćenja izvršavanja preuzetih međunarodnih obaveza, usaglašavanja sektorskih politika i zakonodavstava, nadgledanja i evaluacije efekata sektorskih strategija, te racionalnog planiranja, upravljanja i korištenja javnih sredstava namijenjenih aktivnostima u području obrazovanja odraslih.

3.3.6.3 Institucionalna saradnja

U okviru svoga djelokruga rada, svi organi, stručne i druge institucije, organizacije i tijela u obrazovnom i drugim vladinim sektorima uspostavljaju i održavaju međusobnu saradnju, kao i saradnju sa drugim partnerima unutar poslovnog i nevladinog sektora, te u skladu s tim planiraju i koordinirano implementiraju aktivnosti u vezi s politikama obrazovanja odraslih.

Institucionalna saradnja je usmjerena na razvoj i podizanje kvaliteta obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, a temelji se na principima: poštovanja ustavnih i zakonskih nadležnosti u oblasti obrazovanja odraslih; umrežavanja kroz uspostavljanje radnog partnerstva i integraciju znanja, sposobnosti i iskustava; otvorenosti i dostupnosti informacija i podataka; aktivnog učešća i dijeljenja odgovornosti svih učesnika u procesu.

Institucionalna mreža

Mrežu organa i stručnih institucija i tijela u području obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini čine:

- a) organi, stručne i druge institucije i tijela u oblasti obrazovanja koji su shodno važećim propisima odgovorni za politike, razvoj i praćenje standarda kvaliteta, stručnu podršku i unaprjeđenje obrazovanja odraslih;
- b) organi, stručne i druge institucije i tijela u oblasti rada i zapošljavanja i drugih relevantnih sektora čije politike, zadaci i aktivnosti blisko koreliraju s pitanjima obrazovanja odraslih;
- c) obrazovne ustanove i drugi organizatori obrazovanja odraslih, naučno-istraživačke institucije, centri za

razvoj, privredne komore i druge organizacije i asocijacije čije su aktivnosti povezane sa provođenjem, unapređenjem i razvojem obrazovanja odraslih;

- d) druge institucije, tijela, ustanove, organizacije i centri koje nadležne vlasti i drugi subjekti uspostavljaju u cilju praćenja, procjene, istraživanja i unaprjeđenja kvaliteta obrazovanja odraslih, kao i u cilju unaprjeđenja obrazovne ponude, informiranja, savjetovanja i karijernog usmjeravanja odraslih.

Kako bi se unaprijedile aktivnosti na uspostavi efikasnije i održive međuresorne i međuinstitucionalne saradnje, kao i dijalog sa svim relevantnim akterima o zajedničkim interesima i potrebama u području obrazovanja odraslih, unutar nadležnih ministarstava obrazovanja, rada i socijalne politike predviđaju se radna mjesta za praćenje i koordinaciju aktivnosti, saradnju i razmjenu informacija u području obrazovanja odraslih.

Stručne poslove i zadatke na praćenju i unapređenju obrazovanja odraslih vrše odgovarajuće stručne institucije, shodno zakonskim rješenjima i utvrđenim nadležnostima.¹

Prioritetna područja saradnje

Prioritetna područja saradnje između institucija na svim nivoima vlasti, kao i njihove saradnje s drugim socijalnim partnerima se odnose na:

- aktivnosti u vezi s predlaganjem i implementacijom obrazovnih standarda, te standarda zanimanja i kvalifikacija u Bosni i Hercegovini;
- uspostavu sistema akreditacije organizatora i programa obrazovanja odraslih;
- uspostavu sistema za validaciju prethodnog učenja;
- razvijanje sistema informiranja, savjetovanja i cjeloživotne karijerne orijentacije odraslih;
- unapređenje pismenosti odraslih kao kontinuuma za cjeloživotno učenje;
- popularizaciju cjeloživotnog učenja i unapređenje participacije odraslih u obrazovanju i učenju;
- prikupljanje i razmjenu podataka, te izvještavanje o stanju obrazovanja odraslih;
- provođenje sistemskih istraživanja u području obrazovanja odraslih;
- planiranje i implementaciju zajedničkih projekata, kao i jačanje kapaciteta za pripremu projektnih prijedloga i apliciranje za sredstva iz evropskih i međunarodnih fondova pomoći;
- učesće u regionalnim i evropskim mrežama za podršku razvoju obrazovanja odraslih;

3.3.7 PLANIRANJE I FINANSIRANJE OBRAZOVANJA ODRASLIH

3.3.7.1. Planiranje

Strateški i drugi razvojni dokumenti

Strateško planiranje razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini temelji se na dijalogu svih socijalnih partnera i koordiniranom pristupu formuliranju razvojnih dokumenata i akcionih planova za njihovu implementaciju.

U skladu s utvrđenim zajedničkim strateškim i operativnim ciljevima i mjerama za razvoj obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, nadležni organi koordiniraju i razvijaju odgovarajuće sektorske strategije i akcione planove, uvažavajući specifične ekonomsko-socijalno-kulturne kontekste, potrebe tržišta rada i, s tim u vezi, naročito potrebe marginaliziranih društvenih grupa.

Planovi obrazovanja odraslih

Javni interes - prioritete obrazovne oblasti i aktivnosti obrazovanja odraslih, raspoređivanje programa na jedinice lokalne samouprave, programi obrazovanja i dinamika njihovog ostvarivanja, neophodna infrastrukturna podrška za izvođenje programa, izvori i obim finansiranja, kao i druga pitanja od značaja za izvođenje aktivnosti obrazovanja odraslih utvrđuju se planom obrazovanja odraslih.

Planove obrazovanja odraslih donose nadležni organi, shodno propisima u oblasti obrazovanja odraslih.

U procesu donošenja planova obrazovanja odraslih obavezno se provode konsultacije s reprezentativnim socijalnim partnerima i pribavlja mišljenje zavoda za zapošljavanje, privrednih komora i drugih relevantnih organa uprave, institucija i tijela.

Implementacija strateških dokumenata i akcionih planova

Nadležne obrazovne i druge vlasti u Bosni i Hercegovini kontinuirano prate, analiziraju i izvještavaju o efektima implementacije strateških dokumenata i akcionih planova u području obrazovanja odraslih.

3.3.7.2 Finansiranje

Finansiranje obrazovanja odraslih se vrši iz: javnih prihoda; sredstava poslodavaca; sredstava polaznika; sredstava fondova Evropske unije; donacija i drugih izvora.

U kontekstu uspostavljenog međusektorskog partnerstva i socijalnog dijaloga, svi akteri dijele zajedničku odgovornost za finansiranje i u tom smislu, u okviru svojih nadležnosti, predlažu i poduzimaju konkretne akcije i mjere na planu unaprjeđenja postojećih zakonodavstava i razvijanja adekvatnih strategija i modela za dugoročno i održivo finansiranje obrazovanja odraslih.

Ove akcije i mjere su naročito usmjerene na:

- jačanje odgovornosti vladinog sektora za finansiranje obrazovanja odraslih;
- kreiranje stimulativnih poreskih politika i uvođenje drugih poticajnih mjera za poslodavce i druge subjekte koji ulazu u obrazovanje odraslih;
- uspostavu namjenskih fondova u području obrazovanja odraslih;
- osiguranje adekvatne infrastrukturne potpore obrazovanju odraslih;
- osiguranje veće finansijske slobode za javne obrazovne ustanove - organizatore obrazovanja odraslih, u cilju jačanja njihove tržišne konkurentnosti;
- uspostavu adekvatne politike sufinansiranja organizatora neformalnog obrazovanja;
- osiguranje različitih oblika i mehanizama finansijske potpore pojedincima koji se uključuju u proces obrazovanja odraslih.

3.3.8 NADGLEĐANJE POLITIKA OBRAZOVANJA ODRASLIH I NADZOR NAD RADOM ORGANIZATORA OBRAZOVANJA ODRASLIH

3.3.8.1 Nadgledanje politika obrazovanja odraslih

U skladu sa prihvaćenim evropskim i drugim međunarodnim standardima i smjernicama u pogledu nadgledanja i izvještavanja o politikama obrazovanja odraslih, nadležne vlasti na svim nivoima se dogovaraju i međusobno saraduju na upostavi adekvatnih okvira i mehanizama za kontinuirani monitoring ključnih aspekata obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini.

Kontinuirani monitoring politika obrazovanja odraslih se provodi naročito u pogledu:

¹ Postojeće stručne institucije odgovorne za pitanja obrazovanja odraslih navedene su u Prilogu 2 ovog dokumenta (avgust, 2013.)

- a) implementacije zakonodavstava o obrazovanju odraslih;
- b) implementacije strateških dokumenata i akcionih planova;
- c) investicija u području obrazovanja odraslih;
- d) kvaliteta programa i nastavnog procesa;
- e) uključivanja marginaliziranih društvenih grupa u programe obrazovanja odraslih.

3.3.8.2 Nadzor nad radom organizatora obrazovanja odraslih

Organi, njihova nadležnost kao i postupak provođenja inspeksijskog i stručnog nadzora nad radom organizatora obrazovanja odraslih uređuju se propisima Republike Srpske, kantona/županija u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

Prilog 1

LISTA KLJUČNIH MEĐUNARODNIH I DOKUMENTA EVROPSKE UNIJE (EU) O POLITIKAMA OBRAZOVANJA ODRASLIH U KONTEKSTU CJELOŽIVOTNOG UČENJA

1. UN Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948);
2. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966);
3. Protokol uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1952);
4. Evropska socijalna povelja (1961);
5. Ugovor o Evropskoj uniji (1992);
6. Povelja o osnovnim pravima Evropske unije (2000);
7. UN Milenijska deklaracija (2000);
8. Svjetska deklaracija obrazovanja za sve (1990);
9. Hamburška deklaracija - Agenda za budućnost (1997);
10. Bijela knjiga Evropske komisije: Poučavanje i učenje - prema društvu koje uči (1995);
11. Memorandum o cjeloživotnom učenju (2000);
12. Saopćenje Evropske komisije: Stvaranje jedinstvenog evropskog prostora cjeloživotnog učenja (2001);
13. Kopenhaška deklaracija (2002);
14. Zaključci Vijeća EU o prepoznavanju i vrednovanju neformalnog i informalnog učenja (2004)
15. Saopćenje Evropske komisije: Obrazovanje odraslih - Nikad nije kasno za učenje (2006);
16. EQF - Evropski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje (2008);
17. Saopćenje Evropske komisije: Nove vještine za nove poslove - Predviđanje i usklađivanje tržišta rada i potrebnih vještina (2008);
18. ET 2020 - Strateški okvir za evropsku saradnju u obrazovanju i osposobljavanju - Obrazovanje osposobljavanje 2020 (2009)
19. EVROPA 2020 - Evropska strategija za pametan, održiv i inkluzivan razvoj (2010);
20. Rezolucija Vijeća EU: Obnovljena agenda za obrazovanje odraslih (2011);
21. Preporuke Vijeća EU za validaciju neformalnog i informalnog učenja (2012)

Prilog 2

LISTA KLJUČNIH POSTOJEĆIH STRUČNIH INSTITUCIJA NADLEŽNIH ZA PRAĆENJE OBRAZOVANJA ODRASLIH I UNAPREĐENJE KVALITETA

Red.broj	NAZIV STRUČNE INSTITUCIJE	NADLEŽNOST	PROPIS
1.	Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje	Agencija je nadležna za uspostavljanje standarda u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, i za druge stručne poslove u oblasti standarda znanja i ocjenjivanja kvaliteta koji su određeni posebnim zakonima i drugim propisima; Agencija prati standard i kvalitet obrazovanja i obuke u okviru srednjeg stručnog obrazovanja i obuke, uključujući obrazovanje i obuku odraslih, te provodi druge aktivnosti koje se tiču primjene standarda.	Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje ("Službeni glasnik BiH", br. 88/07) Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH ("Službeni glasnik BiH", br. 63/08)
2.	Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine	Agencija je, između ostalog, nadležna za iniciranje neophodnih aktivnosti u službama zapošljavanja entiteta i Brčko distrikta kako bi se, u saradnji sa poslodavcima, sindikatima, obrazovnim institucijama i ostalim udruženjima, organizirali i implementirali programi profesionalnog usmjeravanja i obrazovanja s ciljem povećanja zapošljavanja.	Zakon o Agenciji za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 21/03, 2009)
3.	Zavod za obrazovanje odraslih Republike Srpske	Zavod je nadležan za vršenje stručnih, upravnih i drugih poslova u oblasti obrazovanja odraslih u Republici Srpskoj: analitičke i razvojne aktivnosti u području obrazovanja odraslih; provjera ispunjenosti uvjeta i kriterija za pružanje usluga obrazovanja odraslih kao i praćenje rada institucija-pružatelja usluga; predlaganje javno važećih obrazovnih programa za osposobljavanje, prekvalifikaciju, dodatno obrazovanje, obuku, usavršavanje zaposlenih i nezaposlenih osoba; odobravanje i praćenje programa obrazovanja odraslih; uspostavljanje i vođenje registara programa, učesnika i organizatora obrazovanja odraslih; organiziranje i provođenje obuka za nastavnike, saradnike i dr.	Zakon o republičkoj upravi ("Službeni glasnik RS" br. 118/08, 74/10 i 86/10); Zakon o obrazovanju odraslih ("Službeni glasnik RS", br. 59/09 i 1/12)
4.	Pedagoška institucija Odjela za obrazovanje Vlade Brčko distrikta BiH	Pedagoška institucija je nadležna za vršenje stručno-pedagoškog nadzora i unapređenje odgojno- obrazovne djelatnosti u Distriktu (u okviru definiranih nadležnosti, izrađuje i programe obrazovanja odraslih)	Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 10/08, 25/08, 4/13)
5.	Republički pedagoški zavod Republike Srpske	Zavod obavlja stručne i druge stručne poslove koji se odnose na stručne i savjetodavne poslove u praćenju, unapređivanju i razvoju odgoja i obrazovanja u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju (između ostalog, praćenje i vrednovanje kvaliteta, pedagoški, savjetodavni, instruktivni, korektivni i	Zakon o republičkoj upravi ("Službeni glasnik RS" br. 118/08, 74/10 i 86/10)

		nadzorni rad u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama i domovima učenika; istraživački i analitički rad u funkciji unapređivanja vaspitno-obrazovne prakse...)	
6.	Kantonalni/županijski pedagoški zavodi/zavodi za školstvo u Federaciji Bosne i Hercegovine	Svi pedagoški zavodi/zavodi za školstvo u kantonima/županijama u Federaciji BiH imaju veoma slične nadležnosti, koje se odnose na vođenje stručnih poslova u implementaciji, unapređenju i razvoju odgoja i obrazovanja, savjetodavno-instruktivni rad i vršenje stručno- pedagoškog nadzora nad radom obrazovnih ustanova u oblasti predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja. Vršenje stručnih poslova na unapređenju odgojno- obrazovnog rada podrazumijeva i nadležnost zavoda za pitanja obrazovanja odraslih.	
6.1	Javna ustanova Pedagoški zavod Unsko-sanskog kantona		Odluka o osnivanju javne ustanove Pedagoški zavod Unsko-sanskog kantona ("Službeni glasnik USK", br. 3/07)
6.2	Pedagoški zavod Zenica		Zakon o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima kantonalne uprave ("Službene novine ZDK", br. 13/08,3/10 i 6/12)
6.3	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona		Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Tuzlanskog kantona ("Službene novine TK, br. 17/00, 3/01, 12/03, 10/05 i 3/08)
6.4	Prosvjetno-pedagoški zavod Sarajevo		Zakon o organizaciji i djelokrugu organa uprave i upravnih organizacija Kantona Sarajevo "Službene novine KS", br. 7/08, 16/08, 2010)
6.5	Pedagoški zavod Goražde	Između ostalog, u vršenju poslova iz svoje nadležnosti Zavod prati tržište rada i programe prekvalifikacije i dokvalifikacije mladih i odraslih, te učestvuje u reformi obrazovnog sistema "u cilju hvatanja koraka sa modernim svijetom - ovladavanje informativnim tehnologijama, multijezičkim vještinama, eksperimentalnim naukama u svim raznolikostima koje pruža obrazovanje za cijeli život."	Zakono o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima Kantonalne uprave ("Službene novine BPK Goražde", br. 5/03, 8/04 i 6/10, 13/12)
6.6	Pedagoški zavod Mostar		Zakon o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima kantonalne uprave ("Službene novine HNK", br. 4/98, 1/02, 4/07, 2013)
6.7	Zavod za školstvo Mostar		Zakon o županijskim ministarstvima i drugim tijelima županijske uprave ("Narodne novine HN"Ž, br. 4/98, 1/02 i 4/07, 2013)
7.	Zavodi i javne službe za zapošljavanje	Ove ustanove/službe su, između ostalog, nadležne za posredovanje između poslodavaca i nezaposlenih lica, te pružanje pomoći nezaposlenim licima da kroz različite programe obrazovanja i obuke prilagode svoje kvalifikacije i vještine zahtjevima tržišta rada.	Nadležnosti, organizacija i djelatnost ovih ustanova/službi su regulirani propisima Federacije BiH, Republike Srpske, BD BiH i kantona/županija u Federaciji BiH
7.1	Federalni zavod za zapošljavanje FBiH		
7.2	JU Zavod za zapošljavanje Republike Srpske		
7.3	Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta BiH		
7.4	Javne službe za zapošljavanje, uspostavljene u svih deset kantona u Federaciji BiH		